

दादरा आणि नगर हवेलीचे भारतात विलीनीकरण

श्री. किशोर पंढरीनाथ डांगे* ; डॉ. धोंडीराम कामाजी धुमाळे**

लेखक संलग्निकरण:

*संशोधक विद्यार्थी, स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा, विद्यापीठ, नांदेड, महाराष्ट्र. ईमेल: dangekishorp@gmail.com

**प्राध्यापक, शिवनेरी महाविद्यालय, शिरूर अनंतपाळ, नांदेड, महाराष्ट्र.

लेखक संदर्भ:

डांगे, के. पी., & धुमाळे डी, के. (२०२४). दादरा आणि नगर हवेलीचे भारतात विलीनीकरण

International Journal of Classified Research Techniques & Advances (IJCRTA) ISSN: 2583-1801, 4 (3), pg. 46-51. ijcrt.org

प्रस्तावना:

१२ एप्रिल १९६० रोजी आंतरराष्ट्रीय न्यायालयाने भारतीय प्रदेश (पोर्तुगाल विरुद्ध भारत) अधिकाराशी संबंधित खटल्यात निकाल दिला, जो खटला पोर्तुगीज प्रजासत्ताकाने १९५५ रोजी भारतीय प्रजासत्ताकाविरुद्ध सुरू केला होता. आंतरराष्ट्रीय न्यायालय हेग येथे भारताविरुद्ध सुरू झालेली ही पहिली कारवाई होती. पोर्तुगीजांनी या एन्क्लेव्हजवर कसा ताबा मिळवला याचा संक्षिप्त इतिहास, आंतरराष्ट्रीय न्यायालयासमोर खटला सुरू होण्याच्या घटना, भारताचा बचाव, भारताचे पहिले महाधिवक्ता श्री मोतीलाल सेटलवाड यांचे युक्तिवाद, आंतरराष्ट्रीय न्यायालयाचा निकाल न्यायालय आणि दोन एन्क्लेव्ह आणि नंतर गोवा, दमण आणि दीव भारतात कसे विलीन झाले हा कायदेशीर इतिहासाचा एक आकर्षक भाग आहे.

आंतरराष्ट्रीय न्यायालयाच्या निर्णयाने भारतातील पोर्तुगीजांची वसाहत संपुष्ट पावली. हा निकाल २ एन्क्लेव्ह आणि ३ जिल्हे भारतात समाकलित करण्याचा आणि त्यासोबत भारतातील पोर्तुगीज साम्राज्याचा अंत होण्याचा अग्रदूत आहे. भारतीय संविधानामध्ये (१० वी दुरुस्ती) अधिनियम, १९६१ द्वारे दोन एन्क्लेव्ह एकत्र केले गेले ज्याने संविधानाच्या पहिल्या अनुसूची मध्ये दुरुस्ती केली ज्याद्वारे दादरा आणि नगर हवेली भारताचा ७ वा केंद्रशासित प्रदेश बनला. दादरा आणि नगर हवेली या केंद्रशासित प्रदेशासाठी नियम बनवण्याचा अधिकार राष्ट्रपतींना देऊन घटनेत कलम २४०(१) (c) देखील समाविष्ट केले. कलम २३९ (५) नुसार राष्ट्रपती राष्ट्रपतींनी नियुक्त केलेल्या प्रशासकाद्वारे केंद्रशासित प्रदेशांचे प्रशासन करतात.

दादरा नगर हवेली पोर्तुगीजांच्या ताब्यात कशी आली याचा संक्षिप्त इतिहास:

दादरा आणि नगर हवेलीचा इतिहास स्वातंत्र्यासाठी बदलत्या सत्ता आणि संघर्षाची कथा उघड करतो. हे सर्व १२६२ मध्ये सुरू झाले जेव्हा एक राजपूत राजकुमार रामसिंगने रामनगरचा शासक म्हणून स्वतःला स्थापित केले, ज्यात सध्याच्या धरमपूरचा प्रदेश समाविष्ट होता. हा परिसर आठ परगण्यांमध्ये विभागला गेला होता, त्यापैकी एक नगर हवेली आणि राजधानी सिल्वासा होती. तथापि, मराठा सत्तेच्या उदयासह, या प्रदेशात संघर्ष आणि बदलत्या निष्ठांचे साक्षीदार झाले. शिवाजी महाराजांनी रामनगर ताब्यात घेतले, परंतु १६९० मध्ये सोमशाह राणाने ते पुन्हा ताब्यात घेतले. १७३९

मधील झालेल्या वसईच्या तहामुळे वसई आणि त्याच्या आसपासचे प्रदेश मराठा राजवटीखाली आले. त्यानंतर मराठ्यांनी नगर हवेलीवर महसूल संकलनाचे अधिकार मिळवले. पोर्तुगीज युग 1783 मध्ये सुरू झाले जेव्हा त्यांना नगर हवेलीवर नियंत्रण देण्यात आले आणि नंतर 1785 मध्ये दादरा पोर्तुगीजांच्या ताब्यात आला. पोर्तुगीज राजवटीत, दादरा आणि नगर हवेली इस्टॅडो दा इंडियामध्ये विलीन करण्यात आली.

पोर्तुगीजांपासून स्वातंत्र्य मिळवण्यासाठी राष्ट्रवादी चळवळी:

पोर्तुगीजांनी व्यापलेल्या प्रदेशांमध्ये मतभेद वाढत होते आणि 20 व्या शतकाच्या सुरुवातीपासून भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीपासून प्रेरणा घेऊन मुक्ती चळवळींना वेग आला होता. 1928 मध्ये गोवा राष्ट्रवादाचे जनक म्हणून प्रसिद्ध असलेल्या त्रिस्टाओ डी ब्रागांझा कुन्हा यांनी गोवा राष्ट्रीय काँग्रेसची स्थापना केली. एन्क्लेव्हमध्ये राष्ट्रवादी चळवळीची सुरुवात कार्लोस दा क्रूझ यांनी केली होती, त्यांची 1930 मध्ये सिल्वासा येथील पोर्तुगीज शाळेत शिक्षक म्हणून नियुक्ती झाली होती. त्यांनी एन्क्लेव्हमध्ये सॅडलकालो या राष्ट्रवादी वृत्तपत्राचे प्रकाशन सुरू केले. त्यांच्या राष्ट्रवादी कारवायांमुळे त्यांना लवकरच सेवेतून बडतर्फ करण्यात आले, परंतु त्यांनी गोवा राष्ट्रवादी चळवळीच्या पाठिंब्याने राष्ट्रवादी चळवळ चालू ठेवली. 1947 मध्ये ब्रिटनपासून भारताच्या स्वातंत्र्यानंतर, लिस्बनने पोर्तुगालला आपले प्रदेश शांततेने हस्तांतरित करण्यास राजी करण्यासाठी राजनयिक पातळीवर अनेक प्रयत्न केले असले तरीही ते आपले प्रदेश भारताला देण्यास नकार देत होते. गोव्यातून मुंबई आणि इतर विविध ठिकाणी स्थलांतरित झालेल्या अनेक गोवावासीयांनी भारतीय भूमीवर पोर्तुगालच्या कायम राहण्याबद्दल नाराजी व्यक्त केली आणि त्यांनी भारताचा अविभाज्य भाग मानल्या जाणाऱ्या पोर्तुगालच्या ताब्यातील भागांविरुद्ध लढण्यासाठी संघटना आणि गट तयार केले.

पोर्तुगीज अधिकाऱ्यांनी अटक केलेल्या गोव्यातील काही राष्ट्रीय नेत्यांमध्ये डॉ. जे.एम. फुर्ताडो, वामन देसाई, केशव तलौलीकर, दिवाकर काकोडकर, डॉ. अँटोनियो फुर्ताडो आणि इतर गोव्याचे नेते होते. काही नेत्यांना पोर्तुगाल आणि आफ्रिकेत हद्दपार करण्यात आले. 1954 मध्ये पोर्तुगीजांनी डॉ. पी.डी. गायतोंडे यांना अटक केली आणि राष्ट्रवादी चळवळीकडे त्यांचा आक्रमक दृष्टिकोन चालू ठेवला. गोवा आणि मुंबईतील गोवावासीयांनी भारताशी एकजूट होण्यासाठी आपले मत मांडले. हेग येथील आंतरराष्ट्रीय न्यायालयासमोर सादर केलेल्या भारताच्या काउंटर-मेमोरियलमध्ये पोर्तुगीज सरकारांच्या या स्वातंत्र्यसैनिकांबद्दलच्या प्रतिकूल आणि हिंसक दृष्टिकोनाचा तपशीलवार उल्लेख आहे ज्यामुळे भारतीयांमध्ये असंतोष वाढत गेला. पोर्तुगीज अधिकारी पोर्तुगीजांनी व्यापलेल्या प्रदेशात वाढत चाललेला असंतोष शांत करण्याचा प्रयत्न करत होते. पोर्तुगीजांनी केलेल्या अत्याचारांमुळेच नागरी स्वातंत्र्याची मोहीम सुरू झाली आणि गोव्यात भारताशी एकीकरणाच्या मागणीला चालना मिळाली. अहिंसेची तत्त्वे आणि तत्त्वज्ञान अनुसरून “जय हिंद” चळवळीने व्यापक सविनय कायदेभंग, सरकारी कामांना असहकार, बहिष्कार आणि शांततापूर्ण आंदोलनाचे स्वरूप धारण केले. जून ते नोव्हेंबर 1946 दरम्यान पोर्तुगीज सरकारने सुमारे 1500 जणांना गोव्याला अटक केली. नेत्यांवर देशद्रोहाचा आरोप ठेवण्यात आला, त्यांना दीर्घकाळ तुरुंगवासाची शिक्षा झाली आणि पोर्तुगालला निर्वासित केले गेले. पोर्तुगीज ठाम होते, तथापि समकालीन फ्रेंच सरकारने मैत्रीपूर्ण समझोत्यासाठी सहमती दर्शविली, ज्या अंतर्गत सर्व फ्रेंच वसाहती उदा. चंदरनागोर, पॉंडेचेरी, कराईकल, माहे आणि यानाम हे त्यांच्या लोकांच्या इच्छेनुसार भारतीय संघराज्यात विलीन झाले होते.

दादरा आणि नगर हवेलीचे पडसाद:

भारताने आंतरराष्ट्रीय न्यायालयासमोर दाखल केलेल्या प्रति-स्मरणपत्रात असे नमूद केले आहे की 1954 च्या सुरुवातीला गोव्यातील पोर्तुगीज अधिकाऱ्यांनी डॉ गायतोंडे या प्रख्यात सर्जनला अटक केली आणि त्यांना पोर्तुगालला पाठवले. 18 जून 1954 रोजी, पोर्तुगीज सरकारने 40 हून अधिक प्रतिष्ठित गोवा, वकील, डॉक्टर आणि प्राध्यापकांना अटक केली आणि इतर अनेकांची चौकशी केली. या अटकेच्या वृत्ताने मुंबईतील गोव्याहून आलेल्या समाजात तीव्र भावना निर्माण झाल्या आणि गोव्यातील सर्व पक्षांनी एकत्र येऊन डॉ ट्रिस्टाओ ब्रागांझा कुन्हा यांच्या अध्यक्षतेखाली कृती समिती स्थापन केली. गोवा मातृभूमीच्या मुक्तीसाठी ते काम करतील असा ठराव त्यांनी संमत केला. 21-7-1954 रोजी, श्रीमान फ्रान्सिस मस्करेन्हास आणि श्री वामन देसाई, गोव्याच्या देशबांधवांच्या एका छोट्या गटासह दादरा गावात दाखल झाले. दादरा येथील पोलीस ठाण्यात पोहोचल्यावर दादरा पोलीस चौकी प्रमुखांनी मशिनगनमधून या गटावर गोळीबार केला. काही वेळाने त्या अधिकाऱ्याची मशीन गन जाम झाली आणि या व्यत्ययाचा दादरातील लोकांनी गैरफायदा घेतला आणि त्याला बेदम मारहाण केली. त्यानंतर झालेल्या लढ्यात आणखी एक पोर्तुगीज पोलीस अधिकारीही मारला गेला. त्यानंतर, इतर सर्व अधिकाऱ्यांनी शरणागती पत्करली आणि दादरचा कारभार ताब्यात घेण्यात आला आणि 22-7-1954 रोजी स्वतंत्र घोषित करण्यात आले. दुसऱ्या दिवशी इतर गावांतील अधिकाऱ्यांनी शरणागती पत्करली आणि पोर्तुगीजांचे वर्चस्व दादरच्या लोकांनी उलथून टाकले. दादरा येथील निदर्शन सक्रिय मुक्ती चळवळीत विकसित झाले आणि 2-8-1954 रोजी आझाद गोमंतक दल आणि गोवा पीपल्स पार्टीचे सदस्य नगर हवेलीत दाखल झाले. नगर हवेलीचे पोर्तुगीज प्रशासक आणि अधिकारी म्हणून त्यांना कोणताही प्रतिकार झाला नाही आणि संपूर्ण पोलीस दलाने प्रशासकीय राजधानी, सिल्वासा सोडले.

दादरा आणि नगर हवेलीतील लोकांनी पोर्तुगीज राजवटीपासून स्वातंत्र्याची घोषणा केली आणि स्वतःचे प्रशासन स्थापन केले. त्यांनी डॉ. अँटोनियो फुर्ताडो यांना प्रशासक म्हणून कार्यभार स्वीकारण्याची विनंती केली. दादरा येथे शस्त्रे आणि पोलीस कर्मचारी पाठवण्यासाठी आणि परिस्थितीचा आढावा घेण्यासाठी पोर्तुगीज अधिकाऱ्यांनी २४ जुलै 1954 रोजी भारत सरकारला दादरा येथे मजबुतीकरण पाठवण्यासाठी आवश्यक वाहतूक सुविधा उपलब्ध करून देण्याची विनंती केली; 26-7-1954 रोजी आणखी एक विनंती करण्यात आली, ज्यामध्ये त्यांनी दमणच्या राज्यपालांच्या काही प्रतिनिधींना नगर हवेलीत जाण्याची, लोकसंख्येशी संपर्क साधण्यासाठी आणि घटनास्थळी आवश्यक उपाययोजना करण्यासाठी परवानगी दिली जाईल का, अशी विचारणा केली. 28-7-1954 रोजीच्या भारत सरकारने दिलेल्या उत्तराने दोन विनंत्या नाकारल्या आणि म्हटले की ते भारतीय भूमीत परदेशी सैन्य आणि पोलिसांच्या हालचालींना परवानगी देऊ शकत नाही आणि परकीय राजवटीपासून स्वातंत्र्यासाठी अस्सल राष्ट्रवादी चळवळ दडपण्याचा पक्ष असू शकत नाही. पोर्तुगीज अधिकाऱ्यांना भारतीय हद्दीतून जाण्याची परवानगी दिल्यास प्रचलित परिस्थिती आणखी बिघडेल, असेही त्यात नमूद करण्यात आले आहे. जर भारत सरकारने या विनंतीला परवानगी दिली असती, तर पोर्तुगीज अधिकाऱ्यांनी दोन्ही एन्क्लेव्ह पुन्हा ताब्यात घेतले असते. भारत सरकारची भूमिका स्व-निर्णयाच्या स्वतःच्या तत्वांशी तसेच आत्मनिर्णयाच्या आंतरराष्ट्रीय कायदानुसार होती. दादरा आणि नगर हवेलीच्या पराभवामुळे पोर्तुगीजांसाठी धोक्याची घंटा वाजली आणि त्यांच्या उर्वरित भारतीय प्रदेशात सुरक्षा वाढवण्यात आली.

जागतिक न्यायालयासमोर भारतीय भूभागावर जाण्याच्या अधिकाराबाबतचे प्रकरण:

22-12-1955 रोजी पोर्तुगीज सरकारने आंतरराष्ट्रीय कायदान्वये आंतरराष्ट्रीय कायदान्वये आणि संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या सनदाखाली भारत सरकार पूर्वी पाळलेल्या प्रथेच्या विरुद्ध वागत असल्याच्या आधारावर आणि भारताने प्रतिबंधित केल्याच्या आधारावर आंतरराष्ट्रीय न्यायालयाकडे संपर्क साधला. पोर्तुगीजांना भारतातील पोर्तुगीजांच्या

मालमत्तेवर त्यांचा अधिकार वापरण्यापासून. पोर्तुगीज सरकारने असा आरोप केला की 21-7-1954 रोजी भारत सरकारने दमण आणि दादरा आणि नगर हवेलीच्या एन्क्लेव्हमधील सर्व दळणवळण खंडित केले आणि हे एन्क्लेव्ह बाहेरील जगापासून पूर्णपणे तोडले आणि दमणच्या राज्यपालांना स्वतः ला त्यांच्यामध्ये प्रवेश करण्यापासून आणि लक्ष केंद्रित करण्यापासून रोखले. उक्त प्रदेशांच्या सीमेजवळ भारतीय भूमीवर मोठ्या प्रमाणावर सैन्य तैनात केले आहे आणि त्यामुळे पोर्तुगालच्या त्याच्या एन्क्लेव्हवरील सार्वभौम अधिकारांचा वापर करण्याच्या अधिकाराविरुद्ध असलेल्या दायित्वांचे उल्लंघन केले आहे. त्यात पोर्तुगीज सार्वभौमत्वाचा प्रभावी वापर करण्यासाठी दमण आणि दोन एन्क्लेव्हमधील आणि प्रत्येक एन्क्लेव्हमध्ये सशस्त्र दल आणि सशस्त्र पोलिसांसाठी मार्गाचा समावेश असल्याचे नमूद केले आहे. भारताने पोर्तुगालला मार्गाचा अधिकार वापरण्यापासून रोखले होते, जे त्याच्या आंतरराष्ट्रीय कायद्याच्या बंधनांचे उल्लंघन करत असल्याचा आरोप केला आहे. पोर्तुगीज सरकारने ICJ ला हे घोषित करण्याची विनंती केली की पोर्तुगाल हा त्याचा दमणचा प्रदेश आणि दादरा आणि नगर हवेलीच्या एन्क्लेव्ह प्रदेशांदरम्यान आणि नंतरच्या प्रत्येकाच्या दरम्यान पासिंगचा हक्क धारक आणि लाभार्थी आहे आणि या अधिकारामध्ये व्यक्ती आणि लोकांसाठी पारगमन विभागाचा समावेश आहे. श्री एम सी सेटलवाड यांनी भारतीय प्रजासत्ताकाचे प्रतिनिधी आणि परिषद म्हणून प्रतिनिधित्व केले.

न्यायमूर्ती एम सी छागला हे आंतरराष्ट्रीय न्यायालयाच्या 17 न्यायाधीशांच्या खंडपीठाचे अध्यक्षपद भूषवणारे तदर्थ न्यायाधीश होते. एम सी सेटलवाड यांनी त्यांच्या आत्मचरित्र माय लाइफ: लॉ अँड अदर थिंग्जमध्ये जागतिक न्यायालयासमोर या प्रकरणाचा उल्लेख केला आहे. ते म्हणतात की परराष्ट्र व्यवहार मंत्रालयातील कोणालाही 1779 च्या कराराची आणि पोर्तुगीजांनी नमूद केलेल्या ऐतिहासिक तथ्यांची कल्पना नव्हती. त्यामुळे या विषयावर व्यापक संशोधन करण्यासाठी मंत्रालयाला संशोधन युनिट स्थापन करावे लागले. संशोधन युनिटला सन 1739 ते 1954 पर्यंतच्या रेकॉर्डमधून जावे लागले. श्री सेटलवाड यांनी नमूद केले की "पेशवे दफतरच्या नोंदींमध्ये मोडी लिपीमध्ये लिहिलेल्या कागदाच्या भूमिका होत्या अशा सुमारे 40 लाख पेपर्सचे परीक्षण करण्यात आले. असे आढळून आले की पोर्तुगालला मराठ्यांकडून पासिंगचा अधिकार तर दूरच दादरा आणि नगर हवेलीच्या प्रदेशांना कायदेशीर पदवी देखील मिळाली नाही. कागदपत्रांवरून असे दिसून आले की पोर्तुगीजांना केवळ जहागीरदार म्हणून अधिकार देण्यात आले होते. त्यानंतर पोर्तुगीजांनी मराठ्यांच्या इच्छेविरुद्ध आणि हडप करून आपला अधिकार प्रस्थापित केला." २१ संशोधन युनिट आणि श्री एम सी सेटलवाड यांच्या नेतृत्वाखालील कायदेशीर टीमने केलेल्या विस्तृत संशोधनाच्या आधारे, भारतीय प्रजासत्ताक आंतरराष्ट्रीय न्यायालयासमोर आपला भक्कम बचाव सादर केला. ऐतिहासिक तथ्यांच्या सखोल विश्लेषणाच्या आधारे आणि मराठा कालखंड, ब्रिटीश काळ आणि स्वातंत्र्योत्तर काळातील करार आणि संप्रेषणांचा अभ्यास करून भारत सरकारने आंतरराष्ट्रीय न्यायालयासमोर सादर केले की पोर्तुगीज सरकारच्या करारांवर विश्वास ठेवला गेला. त्यांचा हक्क सांगणे प्रत्यक्षात पोर्तुगीजांना कोणतेही सार्वभौमत्व बहाल केले नाही. 1779 च्या कराराच्या अनुवादित आवृत्त्या अचूक नसल्या कारण त्यामध्ये पोर्तुगीज आणि मराठा भाषेत भाषांतर करण्यात हेराफेरी करण्यात आली होती आणि त्यामुळे दोन्ही पक्षांनी कराराच्या अटींवर स्वाक्षरी केली नाही, असे पुढे सादर केले. पेशव्यांनी दादरा आणि नगर हवेलीच्या प्रदेशांवर कोणतेही सार्वभौम अधिकार दिले नाहीत तर त्यांना त्या गावांवर महसूल गोळा करण्याचे अधिकार दिले ज्याने त्यांना या एन्क्लेव्हसवर जहागीरदार बनवले. भारताने असे सादर केले की मराठ्यांनी पोर्तुगीजांना दिलेले एन्क्लेव्हशी संबंधित अधिकार हे केवळ महसूल मिळविण्याचे अधिकार आहेत आणि ते कराराच्या अटी व शर्तीनुसार मराठ्यांच्या इच्छेनुसार रद्द करण्यायोग्य आहेत. पुढे असे सादर करण्यात आले की 1818 मध्ये राजवट संपण्यापूर्वी मराठ्यांनी या एन्क्लेव्हसवरील महसूल गोळा करण्याचा अधिकार काढून घेतला होता.

पोर्तुगीजांनी मराठ्यांचे हक्क हिसकावून घेतले आणि स्वतःला सार्वभौम शासक म्हणून ब्रिटिश सरकारला दाखवले. खोटे प्रतिनिधित्व. ब्रिटिश राजवटीच्या संपूर्ण कालावधीत, पोर्तुगीजांनी वारंवार अर्ज करून, सवलती मागवून आणि इतर मार्गांनी कबूल केले की त्यांना ब्रिटिश प्रदेशात जाण्याचा किंवा पारगमन करण्याचा कोणताही अधिकार नाही. ब्रिटिशांनी पोर्तुगीज व्यक्तींचा प्रवास आणि पोर्तुगीज वस्तूंचे ब्रिटिश प्रदेशात जाणे या बाबी पूर्णपणे त्यांच्या देशांतर्गत अधिकारक्षेत्रात असलेल्या बाबी मानल्या, धोरणाच्या विचारानुसार परवानगी, निषिद्ध किंवा नियंत्रित केली गेली आणि पोर्तुगीजांनी ब्रिटिशांच्या या मताला मान्यता दिली. म्हणून, भारताने असा दावा करण्याचा प्रयत्न केला की पोर्तुगीजांना ट्रांझिट किंवा पैसेजचा कोणताही अयोग्य अधिकार नाही आणि तो ब्रिटिश सरकारने लादलेल्या अटीच्या अधीन आहे. 1947 मध्ये सत्ता हस्तांतरित झाल्यानंतर पोर्तुगीजांनी भारतीय भूभागावर जाण्याचा किंवा पारगमनाचा कोणताही हक्क सांगितला नाही. भारत सरकारने, त्यांच्या आधीच्या ब्रिटिश सरकारप्रमाणे, असा रस्ता आणि पारगमन पूर्णपणे त्यांच्या देशांतर्गत अधिकारक्षेत्रात आहे, धोरणाच्या विचारानुसार परवानगी, निषिद्ध किंवा नियंत्रित असल्याचे मानले. भारतीय प्रजासत्ताकाचे प्रतिनिधित्व भारताचे अॅटर्नी जनरल श्री एम सी सेटलवाड यांनी केले होते जे हेग येथील आंतरराष्ट्रीय न्यायालयासमोर एजंट आणि वकील म्हणून हजर झाले होते.

आंतरराष्ट्रीय न्यायालयाचा निकाल:

प्रकरणाची अंतिम सुनावणी 21-9-1959 रोजी सुरू झाली आणि 6-11-1959 रोजी हेग येथे ICJ समोर संपली. 12-4-1960 रोजी निकाल देण्यात आला. कोर्टाने अकरा विरुद्ध चार मतांनी ठरवले की पोर्तुगालला 1954 मध्ये दादरा आणि नगर-अवेली आणि दमणच्या किनारपट्टीच्या जिल्ह्यांमधील आणि या एन्क्लेव्हसमधील भारतीय भूभागावर हस्तक्षेप करण्याचा अधिकार होता. खाजगी व्यक्ती, नागरी अधिकारी आणि सामान्यतः वस्तूंच्या बाबतीत, एन्क्लेव्हसवर पोर्तुगीज सार्वभौमत्व आणि भारताच्या नियमन आणि नियंत्रणाच्या अधीन आहे. तथापि आंतरराष्ट्रीय न्यायालयाला असे आढळून आले की पोर्तुगालकडे 1954 मध्ये सशस्त्र दल, सशस्त्र पोलीस आणि शस्त्रास्त्रे यांच्या संदर्भात पासिंगचा अधिकार नव्हता. ICJ ने मान्य केले की मराठ्यांनी 1779 च्या कराराद्वारे पोर्तुगीजांना कधीही कोणतेही सार्वभौमत्व दिले नाही. न्यायालयाने पुढे असे सांगितले की असे दिसते की 1779 चा तह आणि 1783 आणि 1785 च्या सनदांचा हेतू मराठ्यांनी पोर्तुगीजांच्या बाजूने फक्त जहागीर किंवा सरंजाम देण्याच्या उद्देशाने केला होता आणि सार्वभौमत्व हस्तांतरित केले नाही. त्यामुळे ICJ ने हे स्पष्ट आणि मान्य केले की पोर्तुगीजांनी हा हक्क हिसकावून घेतला आणि चुकीच्या मार्गाने स्वतःला एन्क्लेव्हसवर सार्वभौम शासक असल्याचा दावा केला आणि आसपासच्या रहिवाशांना क्रूरपणे वागवले. दमण आणि दादरा आणि नगर हवेली दरम्यानच्या भारतीय भूभागावर सशस्त्र दल, सशस्त्र पोलीस किंवा शस्त्रे आणि दारूगोळा घेण्याचा पोर्तुगालचा दावा आंतरराष्ट्रीय न्यायालयाने नाकारला. खाजगी व्यक्ती, नागरी अधिकारी, सामान्यतः वस्तूंच्या पासिंगच्या संदर्भात, न्यायालयाने असे मानले की पोर्तुगालने भारताच्या नियमन आणि नियंत्रणाच्या अधीन असलेल्या मर्यादित अधिकाराचा आनंद लुटला आहे आणि भारताने नेहमीच मर्यादित अधिकाराचा आदर केला आहे आणि तिच्या आंतरराष्ट्रीय जबाबदाऱ्यांनुसार वागले आहे. भारताने नेहमीच तिच्या अधिकारांमध्ये काम केले आहे आणि कोणतेही आंतरराष्ट्रीय बंधन मोडले नाही, असे न्यायालयाने म्हटले आहे. अर्जेन्टिनाचे न्यायाधीश, मोरेनो क्विंटाना, जे. यांनी त्यांच्या स्वतंत्र मतात वसाहतवादी व्यवस्था चालू ठेवण्याबाबत काही धक्कादायक निरीक्षणे नोंदवली, ते म्हणाले, “या प्रकरणात पोर्तुगीज दाव्याचे समर्थन करणे म्हणजे स्पष्ट आणि निर्णायक पुराव्याशिवाय वसाहतवादी व्यवस्थेचे अस्तित्व सूचित करणे होय. न्यायमूर्ती पुढे म्हणाले की दमणच्या किनारपट्टीच्या ताब्यात आणि

दादरा आणि नगर हवेलीच्या एन्क्लेव्हमध्ये किंवा त्या दोन एन्क्लेव्हसच्या दरम्यान कधीही पोर्तुगीजांचा रस्ता अस्तित्वात नव्हता. त्याच्या मते पोर्तुगीज सरकारचा खटला बरखास्त करायला हवा होता.

दादरा आणि नगर हवेलीचे भारतात विलीनीकरण:

हे प्रकरण ICJ समोर प्रलंबित असेपर्यंत, भारत सरकारने पोर्तुगीज सरकारच्या दमणमधून सशस्त्र दलांना जाण्याची परवानगी देण्याच्या विनंतीवर आणि या प्रदेशातील रहिवाशांच्या भारतात विलीनीकरणाच्या विनंतीसाठी राखीव वृत्ती स्वीकारली होती. आंतरराष्ट्रीय न्यायालयाचा निकाल भारताच्या बाजूने झुकल्याने मुक्त झालेल्या पोर्तुगीज प्रदेशांना भारतात जोडण्यात कोणताही कायदेशीर अडथळा नव्हता. त्याच्या स्वातंत्र्याच्या तारखेपासून ते 1961 मध्ये भारतात विलीन होईपर्यंत हे प्रदेश भारतातील स्वतंत्र राज्य होते, ज्यावर वारिष्ठा पंचायत होते. 1-6-1961 रोजी एन्क्लेव्हमधील लोकांनी भारताशी संलग्न होण्याची विनंती केली. स्वतंत्र राज्याचा प्रदेश भारतीय संघराज्याशी जोडण्यासाठी राज्याला प्रवेशाच्या करारावर स्वाक्षरी करावी लागली. दादरा आणि नगर हवेलीला प्रवेश घ्यायचा असल्याने भारतासोबतच्या प्रवेशाच्या करारावर स्वाक्षरी करण्यासाठी पंतप्रधानाची नियुक्ती करावी लागली. 11-8-1961 रोजी दादरा आणि नगर हवेलीच्या वारिष्ठा पंचायतीने गुजरात केडरचे IAS अधिकारी श्री केजी बदलानी यांची पंतप्रधान म्हणून नियुक्ती केली. राज्याचे प्रमुख या नात्याने, पंतप्रधान के जी बदलानी यांनी विलीनीकरणाच्या करारावर स्वाक्षरी केली आणि अशा प्रकारे दादरा आणि नगर हवेलीचा प्रदेश भारतात विलीन झाला. पुढे भारताचा भाग होण्यासाठी घटनेत सुधारणा करणे आवश्यक होते कारण घटनेच्या कलम 1 मध्ये अशी तरतूद आहे की भारत, म्हणजेच भारत, राज्यांचे संघराज्य असेल आणि राज्य आणि भारताचे प्रदेश पहिल्या अनुसूचीमध्ये विहित केलेले आहेत. म्हणून, भारतामध्ये कोणताही प्रदेश जोडला जाणे आवश्यक असल्यास, घटनेच्या पहिल्या अनुसूचीमध्ये सुधारणा करणे आवश्यक आहे आणि नवीन समाविष्ट केलेले प्रदेश पहिल्या अनुसूचीमध्ये समाविष्ट करणे आवश्यक आहे. भारतातील हे एकमेव उदाहरण आहे, जेथे राज्याच्या पंतप्रधानपदी एका दिवसासाठी आयएस अधिकार्याची नियुक्ती करण्यात आली होती.

संदर्भ:

१. P S Lele, Dadra and Nagar Haveli: past and present, published by Usha P. Lele, 1987
२. Shah, N.R. (2008). *Socio Economic Development of Dadra and Nagar Haveli*. DNH: Dept. of Planning and Statistics, DNH.
३. The Penguin Guide to the States & Union Territories of India, 2007
४. Census2011.co.in
५. दादरा नगर हवेली मुक्तिसंग्राम- सुधा करंजगावकर (गुजराती)
६. दादरा नगर हवेली अछुती और अकेली – रेश्मा हुसेन (हिंदी)
७. Statistical Pocket of Dadra and Nagar Haveli 1986